

AUTOREFERAT

1. IMIĘ I NAZWISKO.

Magdalena Ślusarczyk

2. POSIADANE DYPLOMY, STOPNIE NAUKOWE – Z PODANIEM NAZWY, MIEJSCA I ROKU ICH UZYSKANIA ORAZ TYTUŁU ROZPRAWY DOKTORSKIEJ.

- 2005**   **doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii**, Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozprawa doktorska pt.: *Spółeczny, kulturowy i polityczny kontekst współczesnych reform oświatowych. Analiza porównawcza na przykładzie Polski i Niemiec po I wojnie światowej*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Hieronima Kubiaka (UJ), recenzenci: prof. dr hab. Marian Niezgoda, prof. dr hab. Jerzy Niemiec.
- 2005**   Wyższa Szkoła Administracji w Bielsku – Białej, studia podyplomowe z zakresu doradztwa zawodowego
- 2002**   **licencjat z języka niemieckiego**, Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Praca licencjacka pt.: *Wortschatzarbeit im Fremdsprachenunterricht in der ersten drei Klassen der Grundschule* napisana pod kierunkiem dr Stanisława Dzidy (UJ).
- 2001**   **magister socjologii** ze specjalnością socjologia gospodarki i badania rynku, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński. Praca magisterska na temat: *Polskie reformy systemu oświaty: ich założenia i implikacje* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Hieronima Kubiaka (UJ).

Po ukończeniu Liceum Ogólnokształcącego Towarzystwa Szkolnego im. Mikołaja Reja w Bielsku-Białej podjęłam studia wyższe na kierunku socjologia w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, a następnie również na kierunku germanistyka w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych. Po obronie pracy magisterskiej zostałam zaproszona przez prof. dr hab. Hieronima Kubiaka na prowadzone przez niego seminarium doktoranckie i rozpoczęłam studia doktoranckie w Instytucie Socjologii UJ pod kierunkiem prof. dr hab. Hieronima Kubiaka. Pracę doktorską oparłam na badaniach wykonanych w Polsce oraz w Niemczech podczas pobytu studyjnego połączonego z kwerendą biblioteczną w Katholisch-Theologische Fakultät Uniwersytetu Ludwika-Maksymiliana w Monachium. Skupiłam się w niej na uwarunkowaniach i konsekwencji reform systemów edukacyjnych dokonywanych w Polsce i w Niemczech na przestrzeni prawie stu lat. Koncentrowałam się szczególnie na analizie przekształceń systemowych, powiązaniu oświaty z zachodzącymi zmianami społecznymi, w tym umasowieniu kolejnych poziomów kształcenia i znaczeniu tego dla struktury społecznej,

jak i dążeniu do zmniejszenia nierówności społecznych. Badania te uzupełniłam w 2008 i 2010 r. podczas pobytów w Niemczech w Fachbereich Gesellschaftswissenschaften Hochschule Darmstadt i ostatecznie ich wyniki zostały opublikowane w monografii *Spory o edukację wczoraj i dziś: społeczny, polityczny i kulturowy kontekst reform oświatowych – porównanie Polski i Niemiec* wydanej w 2010 r.

3. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU

- od 2007** adiunkt w Zakładzie Badania Problemów Ludnościowych, Instytut Socjologii, Wydział Filozoficzny, Uniwersytet Jagielloński
- 2005-2007** asystent w Zakładzie Badania Problemów Ludnościowych, Instytut Socjologii, Wydział Filozoficzny, Uniwersytet Jagielloński
- 2008 – 2015** adiunkt w Wydziale Administracji Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej
- 2002 – 2007** lektor w Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej
- 2003 – 2007** nauczyciel języka niemieckiego w Liceum Ogólnokształcącym i Gimnazjum Tow. Szkolnego im. M. Reja w Bielsku-Białej
- 2002 – 2003** lektor języka niemieckiego w Szkole Języków Obcych „World” w Bielsku-Białej
- od 1997** Usługi Turystyczne Magdalena Ślusarczyk

W latach akademickich 2004/2005, 2007/2008, 2010/2011 i 2013/2014 przebywałam na urloпах macierzyńskich.

4. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA WYNIKAJĄCEGO Z ART. 16 UST. 2 USTAWY Z DNIA 14 MARCA 2003 R. O STOPNIACH NAUKOWYCH I TYTULE NAUKOWYM ORAZ O STOPNIACH I TYTULE W ZAKRESIE SZTUKI (DZ. U. 2016 R. POZ. 882 ZE ZM. W DZ. U. Z 2016 R. POZ. 1311):

Za główne osiągnięcie naukowe zgodne z art. 16 ust. 2 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311) uznaję powiązany tematycznie cykl publikacji obejmujący monografię oraz cykl wybranych artykułów w recenzowanych czasopismach i zbiorach dotyczący współczesnych migracji polskich rodzin, ich inkluzji do społeczeństwa

przyjmującego, funkcjonowania w transnarodowym kontekście oraz zmieniających się praktyk polskich rodzin.

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

cykl publikacji **Transnarodowy wymiar życia rodzinnego migrantów**, w skład którego wchodzi monografia *Transnarodowe życie rodzin. Na przykładzie polskich migrantów w Norwegii* oraz 6 artykułów komplementarnych lub rozszerzających zagadnienie powstałych w ramach pracy zespołowej w projekcie badawczym¹.

b)

1. Magdalena Ślusarczyk, 2019, *Transnarodowe życie rodzin. Na przykładzie polskich migrantów w Norwegii*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 315, ISBN 978-83-233-4567-1

Recenzent wydawniczy: dr hab. Izabela Grabowska, prof. SWPS Uniwersytetu Humanistyczno-Społecznego

2. M. Ślusarczyk, K. Slany (2016) Demograficzne i socjologiczne implikacje wyjazdów z Polski : dyskusja na bazie wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku, *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* 42, no. 1 (159), 127–151.

3. M. Ślusarczyk, K. Nikielska-Sekuła (2014) Między domem a szkołą. Dzieci migrantów w systemie edukacyjnym. Kontekst norweski, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 1, 177-202.

4. M. Ślusarczyk, P. Pustułka (2016) Norwegian Schooling in the Eyes of Polish Parents: From Contestations to Embracing the System, *Central and Eastern European Migration Review*, 5(1), 49–69.

5. M. Ślusarczyk, R. Wærdahl, S. Strzemecka (2018). *Polish children and their parents adapting to a new school reality in Norway*. W: K. Slany , M. Ślusarczyk, P. Pustułka, E. Guribye (red.) *Transnational Polish families in Norway : social capital, integration, institutions and care*. Frankfurt am Main ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Warszawa ; Wien : Peter Lang, 251-271.

6. M. Ślusarczyk, P. Pustułka (2017). Transnarodowość w przestrzeni domowej polskich rodzin migracyjnych w Norwegii. *Studia Humanistyczne AGH*, 16(1), 23-37.

---

¹ *Transfam: Doing family in a transnational context. Demographic choices, welfare adaptations, school integration and every-day life of Polish families living in Polish-Norwegian transnationality*. (2013–2016). Projekt finansowany ze środków funduszy norweskich, w ramach programu Polsko-Norweska Współpraca Badawcza realizowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, nr kontraktu Pol-Nor/197905/4/2013.

7. M. Ślusarczyk, P. Pustułka (2016) *Mobile Peripheries? Contesting and Negotiating Peripheries in the Global Era of Mobility* w: E. Peeren, H. Stuit, A. van Weyenberg, *Peripheral Visions in the Globalizing Present*, Brill/Rodopi, 141-163.

c) omówienie celu naukowego i osiągniętych wyników:

Prezentowane osiągnięcie naukowe wynika z połączenia dwóch obszarów moich zainteresowań badawczych: socjologii migracji oraz socjologii wychowania i edukacji, w tym szczególnie społecznych funkcji systemów oświatowych, a całą analizę prowadzę w kontekście paradygmatu transnarodowego. Punktem wyjścia jest założenie, wynikające ze skali mobilności na świecie jak i ustaleń badaczy (por. np. Cohen 2004²), że migracje nie są już traktowane jako sytuacja szczególna i wyjątkowa w życiu jednostek czy rodzin, podczas gdy typowym wzorem jest życie osiadłe. Nie jest również wyłącznie skutkiem problemów politycznych, społecznych czy gospodarczych, chociaż stanowią podstawowe motywy wyjazdów. Współcześnie migracje traktuje się coraz częściej jako stałą cechę społeczeństw (Castles, Miller 2011; Morokvasic 2004³) i „naturalną częścią drogi życiowej” (Lee 1966⁴). Ludzie decydują się na wyjazd nie tylko z konieczności, a nawet jeżeli tak, to nie musi to być – jak to określa Anne White (2011, 2016⁵) – wyłącznie strategia przeżycia, ale strategia lepszego życia (*livelihood strategy*), realizowania konkretnych wartości lub prowadzenia wybranego stylu życia. Zgadzam się więc z wyrażanym w literaturze przekonaniem, że migracje są strukturalnym elementem społeczeństw, obecnym w każdym okresie historii (Lucassen, Lucassen 1997⁶), natomiast charakterystyczna dla współczesności jest ich masowość, wzrost zróżnicowania, powiązanie już nie tylko z lokalnym, ale globalnym rynkiem pracy i co za tym idzie globalnym ryzykiem (Beck 1992⁷) oraz presja, by kwestię migracji ujmować w polityce państw – zarówno szczególnie przyjmujących, ale i wysyłających.

---

² J.H. Cohen (2004). *The culture of migration in southern Mexico*. Texas: University of Texas Press.

³ S. Castles, S., M. J. Miller (2011). *Migracje we współczesnym świecie*. Tłum. A. Gąsior-Niemiec. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; M. Morokvasic (2004). ‘Settled in mobility’: Engendering post-wall migration in Europe. *Feminist Review*, 77, 7–25.

⁴ E. S. Lee (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.

⁵ A. White (2011). The mobility of Polish families in the West of England: Translocalism and attitudes to return. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 37(1(139)), 11–32; A. White (2016). Polish migration to the UK compared with migration elsewhere in Europe: A review of the literature. *Social Identities*, 22(1), 10–25.

⁶ J. Lucassen, L. Lucassen (1997). *Migration, migration history, history: Old paradigms and new perspectives*. Bern: Peter Lang.

⁷ U. Beck (1992). *Risk society: Towards a new modernisation*. London: Sage (I wyd. po niemiecku: Beck, U. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986).

Głównym celem monografii było podjęcie analizy procesów konstruowania rodziny (*doing family*) w transnarodowym kontekście. Głównym założeniem tej koncepcji rodziny, jest za Janet Finch (2007⁸) przekonanie, że rodziny nie tyle nimi „są” (*being* a family), co podlegają procesowi ciągłego ich „tworzenia” (*doing* a family). Bezzasadne wydaje się zatem traktowanie rodziny wyłącznie jako niezmiennej struktury. Finch postuluje zastąpienie tej definicji przez rozumienie rodziny jako zbiory działań (*sets of activities*), które nazywa praktykami rodzinnymi. Interesował mnie po pierwsze wymiar decyzyjny, jak i praktyki rodzinne już podczas emigracyjnego życia wraz z warunkującymi je normami i wartościami oraz relacjami władzy w rodzinach. Po drugie poddałam analizie proces zakotwiczenia się (Grzymała-Kazłowska 2013⁹) oraz integracji w kontekście powiązań transnarodowych i utrzymywania stałych relacji ponad granicami, nawet jeżeli ograniczonych tylko do rodzin, co badałam na przykładzie społeczeństwa norweskiego. Szczególnie istotna była dla mnie sfera edukacji, zarówno w instytucjonalnym kontekście norweskiego systemu oświaty, jak i rodzinnych strategii edukacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnienia przekazywania polskiej tożsamości.

Przyjęłam perspektywę transnarodową jako moim zdaniem najbardziej adekwatną. Podejście pojawiło się w studiach migracyjnych w 90. XX wieku (Glick Schiller et al. 1992¹⁰), jako, jak to określa Thomas Faist (1998¹¹), trzecia generacja teorii migracyjnych. Pierwszą stanowiły koncepcje odnoszące się do czynników wypychających i przyciągających migrantów (*push and pull*) oraz decyzji migracyjnych (ekonomiczne, klasyczne i reprezentujące Nową Ekonomikę Migracji Pracowniczych, jak np. Stark 1984 i psychologiczne, np. Beshers 1967, Lee 1966¹²), a drugą krytyczne teorie odnoszące się do relacji centrum – peryferie systemu światowego (por. m.in. Castells 2008a, b; Wallerstein 1974, 1980¹³).

---

⁸ J. Finch (2007). Displaying families. *Sociology*, 41(1), 65–81.

⁹ A. Grzymała-Kazłowska (2013). Zarys koncepcji społecznego zakotwiczenia. Inne spojrzenie na tożsamość, adaptację i integrację imigrantów. *Kultura i Społeczeństwo*, 3, 45–60.

¹⁰ N. Glick Schiller, L. Basch, Ch. Blanc-Szanton (1992). Towards a definition of transnationalism. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 645(1), 1–24.

¹¹ T. Faist (1998). Transnational social spaces out of international migration: Evolution, significance and future prospects. *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie*, 39(2), 213–247.

¹² O. Stark (1984). Discontinuity and the theory of international migration. *Kyklos*, 37(2), 206–222; O. Stark (1991). Migration in LDCs: Risk, remittances, and the family. *Finance and Development*, 28(4), 39–41; J.M. Beshers (1967). *Population processes in social systems*. New York: Free Press.; Lee 1966 op. cit.

¹³ M. Castells (2008a). *Siła tożsamości*. Tłum. S. Szymański, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PW; M. Castells (2008b). *Społeczeństwo sieci*. Tłum. M. Marody et al. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; I. Wallerstein (1974). *The modern world system*. Vol. 1: *Capitalist agriculture and the origins of the European world economy*.

W podejściu transnarodowym kluczowe jest dla mnie skupienie się na relacji między krajami wysyłającymi i przyjmującymi, przez co w centrum zainteresowania pojawiają się decyzje i działania migrantów oraz tych, co „zostali w domu” i praktyki realizowane w transnarodowej przestrzeni społecznej odnoszące się do rodzin, społeczności lokalnych czy państw. W kontekście praktyk oddolnych podkreśla się także możliwość realizacji przez praktyki transnarodowe kapitału ekonomicznego i społecznego oraz rekonstrukcję miejsca i lokalności wraz z reprodukowaniem kultury. Istotne jest, jak migranci oraz osoby w kraju, członkowie rodzin, poprzez praktyki są w stanie zaspokoić swoje potrzeby: bliskości, bezpieczeństwa, opieki, wsparcia i wypełnić normy wsparcia międzypokoleniowego. Jestem jednak świadoma także ograniczeń praktyk migracyjnych, wiele z nich ma wyłącznie odniesienie do najbliższych krewnych, a więc mamy raczej do czynienia z praktykami transrodzinnymi. Te jednak mogą w znaczący sposób wpływać na strategię integracji w społeczeństwie norweskim, jej intensywność i zasięg, rozłożenie w czasie całego procesu i możliwość wyboru pewnych działań lub rezygnacji z nich, a zaspokajania danych potrzeb w kraju pochodzenia lub poprzez związki z nim. Stanowią także potencjał zaistnienia praktyk także na poziomie społeczności lokalnej (translokalnych, White 2011¹⁴) czy szerzej (transnarodowych), chociaż jak dotąd jest to rzadkością.

Skupienie się na rodzinach jako jednostce analizy wynika z obserwowanego trendu w procesach migracyjnych. Wyjazdy jednostkowe zostają coraz częściej zastąpione migracjami całych gospodarstw domowych. Nie jest to oczywiście zawsze tożsame z wyjazdami całych rodzin, ale skłania do zwrócenia uwagi na fakt takich wyjazdów oraz reunifikacji rodzin. Drugim trendem są wyjazdy na dłuższy okres, w konsekwencji przekształcające się w osiedlenie. Całość procesu wywołuje w Polsce dyskurs społeczny odnoszący się do problemu „utrąty rodzin” oraz prognozowanego w przyszłości problemu z zapewnieniem opieki starszym i chorym krewnym migrantów. Zagadnienie to podejmujemy wraz z Krystyną Slany w artykule *Demograficzne i socjologiczne implikacje wyjazdów z Polsk: dyskusja na bazie wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku* porównując dane z dwóch ostatnich spisów powszechnych i zestawiając je z pojęciem jakości życia jako jednego z kluczowych obecnie wyjaśnień decyzji migracyjnych. Jednym z kluczowych ustaleń przy porównaniu danych jest

---

Berkeley: University of California Press; I. Wallerstein, (1980). *The modern world-system. Vol. 2: Mercantilism and the consolidation of the European world-economy*. Berkeley: University of California Press.

¹⁴ A. White 2011 op.cit.

wzrost odsetka gospodarstw domowych, z których wyemigrowali wszyscy ich członkowie, co sugeruje wyjazdy całych rodzin.

Monografia opiera się na ustaleniach dokonanych w ramach międzynarodowego projektu Transfam: *Doing family in a transnational context. Demographic choices, welfare adaptations, school integration and every-day life of Polish families living in Polish-Norwegian transnationality / Rodzina ponad granicami. Decyzje demograficzne, strategie rynkowo-instytucjonalne, integracja ze środowiskiem szkolnym oraz życie codzienne polsko-norweskich rodzin transnacyjnych*. Bazuję przede wszystkim na wynikach Zadania 2 *Rodziny migracyjne w Norwegii / struktura relacji władzy oraz negocjowanie wartości i norm w rodzinach transnarodowych*, którym kierowałam. Podstawą badań były wywiady biograficzne z członkami polskich rodzin migracyjnych mieszkającymi w Oslo i okolicach, uzupełnione danymi współdzielonymi z innych zadań w projekcie Transfam oraz wynikach dodatkowych badań przeprowadzonych przeze mnie w 2016 r. (wywiady częściowo ustrukturalizowane z członkami rodzin migrantów w Polsce oraz wywiady eksperckie zrealizowane w Norwegii). W literaturze dotyczącej migracji do tego kraju przez długi czas koncentrowano się przede wszystkim na migracjach zarobkowych, głównie mężczyzn. Ta forma wciąż dominuje, ale nasz i podobne projekty badawcze odsłoniły także wymiar rodzinny wyjazdów do Norwegii, dlatego jestem przekonana o wartości analiz prowadzonych w kontekście całych rodzin, ich relacji i dynamiki wewnątrz rodziny. Rozbudowuję to także o aspekt edukacji, po pierwsze w kontekście instytucjonalnym (szkoła norweska), a po drugie jako wyzwanie związane z refleksją nad tożsamością narodową dzieci (rodzinne polityki językowe oraz polska szkoła w Norwegii), ponieważ jest to ważny czynnik warunkujący wiele decyzji związanych zarówno z aktywnością na rzecz integracji w społeczeństwie przyjmującym, jak i zachowaniem związków z Polską.

Rozdział pierwszy zatytułowany *Rodzina transnarodowa – co to oznacza?* prezentuje zróżnicowanie teorii migracyjnych, w tym szczególnie ukształtowanie się (w tym warunków, szczególnie rozwoju technologicznego i komunikacyjnego) paradygmatu transnarodowego, który stanowi jedną z przyjętych przeze mnie ram teoretycznych, jego założenia i charakterystykę. Szczególnie ważne jest dla mnie rozróżnienie na transnarodowość „z góry” (*from above*) i „z dołu” (*from below*, Portes et al. 1999; Glick Schiller 2003; Levitt 2009¹⁵). Ta

---

¹⁵ A. Portes, L. Guarnizo, P. Landolt (1999). “Introduction”: Special Issue – Transnational Communities. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217–237; N. Glick Schiller (2003). The centrality of ethnography in the study of transnational migration: Seeing the Wetland instead of the Swamp America arrivals. W: N. Foner (ed.), *American arrivals: Anthropology engages the new immigration* (s. 99–128). Santa Fe: School of American Research Press;

pierwsza odnosi się do działań rządów i organizacji międzynarodowych, skupiają się rozwoju społeczności lokalnych, państw czy regionów, zmianach w nich zachodzących czy pomocy niesionej ich mieszkańcom i stymulowaniu rozwoju kapitału ludzkiego. Transnarodowa aktywność migrantów może prowadzić także do ich zaangażowania politycznego ukierunkowanego zarówno na kraj pochodzenia, jak i przyjmujący. Natomiast drugi typ transnarodowości koncentruje się na fakcie, że migranci podlegają wpływowi (choć nie w tym samym stopniu) różnych systemów społecznych, ekonomicznych, politycznych czy kulturowych równocześnie. Oznacza to, że znaczące mogą być dla nich zróżnicowane, a nawet czasem stojące w sprzeczności, wartości, normy i idee, które będą stały za podejmowanymi przez nich decyzjami i praktykami. Takie aktywności, aczkolwiek rozproszone i niezinstytucjonalizowane mogą być po pierwsze regularne i regulowane, a po drugie wywierać realny wpływ na rodziny, a dalej także i społeczności lokalna czy nawet szersze państwo. Zwracam uwagę także na krytykę formułowaną pod adresem podejścia transnarodowego i jego ograniczenia oraz tradycję badań w kontekście transnarodowym i aplikację transnarodowości w polskich badaniach migracyjnych. Drugą część tego rozdziału stanowi przedstawienie koncepcji teoretycznych dotyczących badania rodzin migracyjnych, rozpoczynając od przedstawienia ewolucji teorii i poszerzenia obrazu migrujących jednostek o ich relacje rodzinne, uwzględnieniu wszystkich członków rodziny (także dzieci), a podejściu transnarodowym także szerszej rodziny i więzi oraz relacji ich łączących. Podsumowuję także kierunki badań rodzin transnarodowych i problemy definicyjne, szczególnie zwracam uwagę na fakt, że pod tym pojęciem kryją się zarówno rodziny rozdzielone przestrzennie na linii mąż – żona, rodzice – dzieci, jak i rodziny, w których wyemigrowali rodzice i dzieci, ale utrzymują trwałe więzi z innymi krewnymi. Rozdział kończy zdefiniowanie kluczowych założeń publikacji oraz modelu koncepcyjnego. Zakładam w nim, że najistotniejszym czynnikiem są aspekty relacyjne i emocjonalne, które tworzą potencjał do zaistnienia praktyk transnarodowych, budują założenia, na których mogą się oprzeć migranci (np. wsparcia od rodziców czy teściów), ale także zobowiązania, które trzeba wypełnić. Powstaje więc pewien rodzinny kapitał migracyjny (por. Górny, Stola 2001¹⁶), zasoby, z których można czerpać, ale także zestaw oczekiwań, mogący się przerodzić w normatywną presję. Ponadto podkreślam też

P. Levitt (2009). Roots and routes: Understanding the lives of the second generation transnationally. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(7), 1225–1242.

¹⁶ A. Górny, D. Stola (2001). Akumulacja i wykorzystanie migracyjnego kapitału społecznego. W: E. Jaźwińska, M. Okólski (red.), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu* (s. 164–187). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

procesualny charakter rodzin transnarodowych i zmiany wynikające z fazy cyklu życia rodziny i wreszcie powiązanie transnarodowego wymiaru życia rodzinnego migrantów z procesami zakotwiczenia się w społeczeństwie przyjmującym, jak i podtrzymywania i przekazywania tożsamości narodowej, w tym szczególnie kultury i języka. Niezbędne jest także uwzględnienie wymiaru strukturalnego i gospodarczego.

Drugi rozdział – *Migracje z Polski w perspektywie historycznej* – otwiera charakterystyka strumieni migracyjnych z ziem polskich od XIX w., przy czym szczególnie skupiam się na wyjazdach do Królestwa Norwegii. Oprócz przywołania dostępnych szacunków ilościowych oraz wskazania kierunków, za istotne uznaję wskazanie motywów wyjazdowych oraz ich konsekwencji, zwracam też uwagę na rodzaje wyjazdów i przywołuję funkcjonujące w literaturze typologie migrantów. O ile bowiem dane wskazują, że równie mocno reprezentowane były motywy polityczne, wynikające z konieczności opuszczenia ziem polskich przez Polaków biorących udział w kolejnych próbach odzyskania niepodległości, aktywnych w konspiracji lub w okresie PRL zaangażowanych opozycyjnie, to równie znaczący był motyw ekonomiczny. Dyskurs społeczny dotyczący migracji przyznał jednak znacznie wyższą rangę pierwszemu motywowi, tzw. narodowego wychodźstwa, uznając tę sytuację za usprawiedliwioną, a często wręcz wymuszoną. Natomiast w dyskursie wyjazdów zarobkowych za usprawiedliwione uznawano te, które były skutkiem skrajnie trudnych warunków życiowych, wyjazdy w poszukiwaniu lepszej jakości życia często natomiast były uznawane za egoistyczne. Taki dyskurs oddolny, ludzi aktywnych, kowali swego losu, rozwijał się co prawda od XIX w., ale znacznie słabiej. Pierwszym skutkiem obciążenia decyzji wyjazdowych moralną oceną jest utrwalone do dziś podkreślanie przez migrantów konieczności wyjazdu, bardzo trudnych warunków życia, a wciąż tylko sporadyczne przywoływanie motywów takich jak styl życia czy chęć rozwoju osobistego. Drugim – także trwałe przekonanie, że powinni dążyć, by powrócić do domu, którym może być tylko Polska. Przedstawiając natomiast rys historyczny i współczesne wyjazdy polskich migrantów do Norwegii przedstawiam fale migracji do tego kraju, skupiam się na ich uwarunkowaniach (atrakcyjności ekonomicznej, polityce imigracyjnej państwa norweskiego, relatywnie niedużej odległości i dobrej komunikacji czy postrzeganiu kraju jako dobrego miejsca do życia, jak i tradycji przyjęcia polskich uchodźców z okresu „Solidarności”) i przebiegu tych procesów. Przedstawiam także charakterystykę społeczno-demograficzną migrantów. Obecnie polscy migranci stanowią największą mniejszość etniczną w Norwegii.

W drugiej części tego rozdziału przedstawiam założenia badań i kluczowe ustalenia terminologiczne. Przyjmuję perspektywę rodziny nie jako stałego konstruktów, ale

dynamicznego układu, zmieniającego się w zależności od potrzeb jej członków, układu negocjowanego i zmieniającego się w czasie, wraz z cyklem życia. Podobnie dynamicznie definiuję migracje rodzin, jako proces obejmujący zarówno formowanie się rodziny, organizowanie opieki i utrzymywanie więzi społecznych, jak i działania dotyczące lokowania się na drabinie stratyfikacyjnej w społeczeństwie przyjmującym. Badania projektu, na którym się opieram oraz moje własne były prowadzone w kontekście wzmożonej mobilności (znacząca część respondentów reprezentuje wyjazdy poakcesyjnej) i mobilności bardzo zdywersyfikowanej, migracje odbywały się w na różne sposoby ze wsparciem lub bez sieci migracyjnych, zróżnicowane jest też lokowanie się migrantów, aczkolwiek najwięcej z nich pozostaje w okolicach stolicy kraju, Oslo, a także dalsze ich funkcjonowanie, np. wizyty stałe i niespodziewane, czy krótkoterminowe powroty w sytuacjach kryzysowych. Badania musiały także uwzględnić kontekst społeczny, polityczny i ekonomiczny migracji. Ostatecznie dobrany został zróżnicowany zestaw metod; kluczowe były wywiady biograficzne, ale uzupełnione o wywiady częściowo ustrukturalizowane oraz dane zastane, aby tak by dane autobiograficzne miały szansę być odniesione do danych i interpretacji z innych źródeł. Podejście narracyjne dawało szansę wglądu w społeczne konstruowanie wiedzy o świecie przez migrantów i możliwość połączenia jednostkowych doświadczeń z wymiarami społecznymi i strukturalnymi. Założeniem było oparcie się na historii rodziny i analizie utrzymywanych związków i relacji w społeczeństwie pochodzenia i imigracji. Próba badawcza, celowa, została skonstruowana z założeniem maksymalnej inkluzyjności, aby mieć szansę pokryć zróżnicowanie polskich rodzin migracyjnych i ich życia (czas migracji, forma rodziny i jej liczebność, faza cyklu życia rodziny, zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne). Dodatkowo wywiady częściowo ustrukturalizowane wykonałam już po zakończeniu badań biograficznych, dzięki czemu mogłam skonstruować kwestionariusz i dobrać próbę badawczą w taki sposób, by poszukać odpowiedzi na te pytania, które pozostały bez nich lub nie pojawiły się w pierwszym etapie. Uzupełniłam w ten sposób zagadnienia związane z kontekstem edukacyjnym, relacjami krewnych pozostałych w Polsce z migrantami oraz wyzwaniem integracji ze społeczeństwem norweskim. Badania zostały przeprowadzone w okresie od stycznia do marca 2014 roku, a wywiady uzupełniające w styczniu i kwietniu 2016 roku.

Rozdziały trzeci (*Praca, szkoła, społeczeństwo – czy polscy migranci w Norwegii w ogóle we wstępie po co Norwegia, dlaczego to wane, co wnosi badaniezapuszczają korzenie?*) i czwarty (*Rodzina migracyjna, rodzina transnarodowa – strategie migrantów*) stanowią główną część książki i zawierają analizę konstruowania i funkcjonowania rodzin migracyjnych w odniesieniu do obu ważnych dla nich krajów: Polski i Norwegii. W kontekście koncepcji

zakotwiczenia (Grzymała-Kazłowska 2013¹⁷) podejmuję refleksję nad procesami wchodzenia w społeczeństwo przyjmujące, ich ograniczaniem i barierami, ale też czynnikami wspierającymi. Pojęcie zakotwiczenia rozumiem jako komplementarne do integracji, a nie ja zastępujące. Samą integrację także definiuję procesualnie, a czynniki uznawane czasem za jej główne wskaźniki, jak wyjście na rynek pracy uznaję raczej za prerekwizyty. Perspektywa transnarodowa pozwala na zwrócenie uwagi, że bariery dla migrantów są nie tylko wynikiem polityki społeczeństwa przyjmującego, ale i ich własnych decyzji. Migranci przykładowo świadomie unikają nawiązywania relacji społecznych z Norwegami, a zaspokojenia potrzeb szukają w kraju pochodzenia (np. w kontaktach z rodziną lub przyjaciółmi). Transnarodowa przestrzeń pozwala także na uzyskanie większego poczucia bezpieczeństwa. Odmienność nowej rzeczywistości społecznej budzi niejednokrotnie obawy migrantów lub jest trudna do zaakceptowania (inna filozofia nauczania i oceniania w szkole, odmienne podejście do leczenia dzieci). Poprzez regularne kontakty z krajem pochodzenia można te obawy zredukować i nie rezygnować z utrwalonych sposobów postępowania. Obserwujemy to w przypadku przywożenia polskich produktów, korzystanie a z polskiej służby zdrowia czy niektórych usług. W ten sposób migranci uzyskują kompletność instytucjonalną (Breton 1964¹⁸) już nie tylko za pomocą tworzenia i korzystania w Norwegii z organizacji, stowarzyszeń, firm etnicznych czy etnicznych odsłon mediów, współcześnie szczególnie mediów społecznościowych, ale i poprzez związki transnarodowe.

W rozdziale trzecim wychodzę od analizy decyzji migracyjnych, ich powiązania z sytuacją na rynku pracy, ale także wymiaru władzy w rodzinach. Wieloletni dyskurs społeczny negatywnie oceniający rozłąkę rodziny i wskazujący na wiele jej niekorzystnych konsekwencji szczególnie dla dzieci aż do wprowadzenia stygmatyzującego pojęcia eurosierot połączony z nowymi koncepcjami wychowawczymi podkreślającymi znaczenie bliskości rodziców i aktywne ojcostwo przyniósł skutek w postaci przekonania, że korzystniej jest, gdy wyjeżdżają wszyscy. Uwzględniając jednak wymiar władzy w związku, możemy zwrócić uwagę, że decyzje deklarowane jako jednomyślne, są nimi czasami tylko pozornie, a wyjazd współmałżonka (partnerki, partnera) jest wymuszony zależnością ekonomiczną czy emocjonalną. Sposób podjęcia decyzji o wyjeździe wpływa także na proces zakotwiczenia się, akceptację zmiany, tworzenie (lub nie) strategii wejścia na rynek pracy czy zaakceptowanie (czasami tylko przejściowej) deskilizacji. Wyraźnie też warunkuje proces konstrukcji domu,

---

¹⁷ Grzymała-Kazłowska 2013 op.cit.

¹⁸ R. Breton (1964). Institutional completeness of ethnic communities and the personal relations of immigrants. *American Journal of Sociology*, 70(2), 193–205.

zdefiniowania tego miejsca, czy jest ono wciąż z Polsce, czy już w Norwegii. Tym wymiarem życia migrantów szerzej zajmowałam się w artykule *Transnarodowość w przestrzeni domowej polskich rodzin migracyjnych w Norwegii* wraz z Paulą Pustułką, wskazując czynniki tworzenia domu jako miejsca znaczącego i rodzinnego projektu tożsamościowego vs. sytuacji nie-domu. Wyniki badań wskazują, że zdefiniowanie mieszkania w Norwegii jako domu jest procesem rozłożonym w czasie, związanym z licznymi praktykami transnarodowymi (np. przywożenie polskiego jedzenia, odtwarzaniu wyglądu domu w Polsce czy kultywowanie tradycji świątecznych) i podlegającym rodzinnym negocjacjom.

W tym rozdziale wskazuję także ścieżki wejścia na rynek pracy oraz w jaki sposób migranci pozycjonują się w strukturze społecznej (obiektywnie i subiektywnie odnosząc się także do pozycji, którą zajmowali w Polsce). Wskazuję – a zagadnienie to jest szerzej zanalizowane w artykule *Mobile Peripheries? Contesting and Negotiating Peripheries in the Global Era of Mobility* (z Paulą Pustułką) – że pozycja społeczna migrantów i ich lokowanie się w centrum lub na peryferiach jest o ile z jednej strony determinowana strukturalnie, a z drugiej w pewnej części ich wyborem w kontekście transnarodowych powiązań. Obok aktywności i aktywizacji zasobów na rzecz awansu społecznego mamy też do czynienia z sytuacjami akceptacji przejścia z pozycji peryferyjnej w kraju pochodzenia na peryferyjną w przyjmującym, czy nawet a centralnej do peryferyjnej w imię konkretnych wartości danej rodziny, co w pewnym sensie podważa dychotomię centrum-peryferie lub je redefiniuje. I wreszcie zastanawiam się także nad czynnikami ograniczającymi i wzmacniającymi zaangażowanie i partycypację w społeczeństwie norweskim w kontekście posiadanego kapitału migracyjnego, odnosząc się do poziomu zaufania do instytucji państwa i skłonności do partycypacji i miejsc, gdzie jest to bardziej lub mniej prawdopodobne. Jako miejsce szczególne, bramę do integracji, wskazują szkołę. W rodzinnych projektach migracyjnych szkoła zajmuje miejsce szczególne. Stanowi cezurę decyzyjną (zapisanie dziecka do szkoły oznacza zazwyczaj zaakceptowanie długiego pobytu czy nawet osiedlenia się w Norwegii), pozwala na wyartykułowanie aspiracji rodziców dotyczących szans ich dzieci oraz stawia ich w sytuacji konfrontacji z wartościami i normami społeczeństwa przyjmującego zawartymi w narodowej koncepcji systemu szkolnego. Z drugiej strony państwa przyjmujące przez model integracji dzieci o pochodzeniu migracyjnym w systemach oświatowych wpływają na integrację (ale też marginalizację) migrantów. Do samego modelu lokującego na kontinuum od separacyjnych do integracyjnych dochodzą jeszcze procesy dyskryminacji instytucjonalnej dzieci w pochodzeniu migracyjnym, jak np. antycypowanie ich porażek czy pozornie korzystne dla nich odraczenie obowiązku szkolnego przy używaniu tego w kolejnych latach jako argumentu negatywnego w

ocenie ich szans edukacyjnych. I wreszcie szkoła poprzez swoją politykę wobec dzieci migrantów może realizować założenia wielokulturowości lub też im zaprzeczać czy zaledwie pozorować aktywność w tym obszarze (np. ograniczenie treści do barwnych zwyczajów kulturowych bez podjęcia wyzwania sprzeczności norm lub organizowanie lekcji języka ojczystego nie jako jego realne nauczania, ale formę korepetycji z przedmiotów obowiązkowych. Rozwiązaniom oraz konkretnej sytuacji Norwegii poświęcony był artykuł autorstwa mojego i Karoliny Nikielskiej-Sekuły *Między domem a szkołą. Dzieci migrantów w systemie edukacyjnym. Kontekst norweski*, w którym wskazuję jakie czynniki warunkują sytuację dzieci o pochodzeniu migracyjnym w systemie szkolnym. Norwegia przyjmując tzw. założenie wielokulturowości *de facto*, a więc bez oficjalnego uznania jej jako polityki państwa, ale realizując ją w wielu wymiarach życia społecznego, znaczącą część decyzji dotyczącą integracji dzieci migrantów zostawia gminom, a nawet po części szkołom, pojawia się więc dodatkowo aspekt zróżnicowania ekonomicznego, często nawet w obrębie jednego miasta. Gminy uboższe prowadzą działania integracyjne w znacznie węższym stopniu, może więc wystąpić efekt kumulowania nierówności, gdy migranci skupiający się często w tzw. „gorszych” dzielnicach, mają też do dyspozycji szkoły mniej dofinansowane i mające mniej możliwości wspierania uczniów. W monografii zwracam uwagę i analizuję rozwiązania specyficznie norweskie, takie jak połączenie separacyjnego i integracyjnego modelu włączania dzieci o pochodzeniu migracyjnym do szkoły, wyraźne, a nawet wręcz wymuszone zaangażowanie rodziców z szkolną rzeczywistość oraz mocne zaakcentowanie zasady egalitaryzmu i dbałości o równość szans.

Aktywność (lub jej brak) rodziców także jest ważnym czynnikiem wpływającym na integrację dzieci o pochodzeniu migracyjnym w szkole. Z jednej strony podkreślają pozytywne aspekty egalitaryzmu i inkluzyjności norweskiego systemu oświaty, a także nieoceniającego sposobu realizacji procesu kształcenia (na poziomie podstawowym). Z drugiej natomiast muszą zweryfikować swoje oczekiwania co do szkoły, ukształtowane przez polski model systemu edukacyjnego i jego współczesną neoliberalną odsłonę, szczególnie w odniesieniu do dwóch charakterystyk: założenia ze ocenianie ma znaczenie motywujące i jest niezbędne oraz zasady rywalizacji jako skutecznego bodźca do większych osiągnięć edukacyjnych i podporządkowanie temu organizacji nauczania w szkole. Jest to tym trudniejsze, że utrzymywane relacje z krajem pochodzenia prowadzą często do (zazwyczaj wewnątrzrodzinnych) porównań dotyczących szans edukacyjnych dzieci i realizacji aspiracji edukacyjnych rodziców. Migranci konstruują więc strategie poradzenia sobie z odmiennością systemu szkolnego, których typologię przedstawiam: od akceptacji rozwiązań norweskich

poprzez uzupełnianie go polskim szkolnictwem komplementarnym nie tylko w jego zasadniczej roli (przekazywania polskiej kultury i języka), ale też dla przekazania dzieciom wzorców kształcenia opartego na ocenianiu i rywalizacji aż do (aczkolwiek bardzo rzadko) kontestacji systemu i przeniesienia dziecka do jednej z nielicznych norweskich szkół niepublicznych.

W kontekście inkluzyjnego aspektu systemu szkolnego pojawia się także zróżnicowanie nie tylko na linii migranci – Norwegowie, ale także pomiędzy grupami etnicznymi, a których część (w tym polscy migranci) ma możliwość zarządzania swoją widzialnością, a część jest zawsze narażona na zdefiniowanie w kategoriach Obcego. Jedną z strategii polskich rodziców migracyjnych jest więc strategia wtopienia się, uczynienia dzieci *niewidzialnymi* (Wærdahl 2016¹⁹), działania na rzecz tego, by nie definiowano ich jako migrantów poprzez dbanie, by opanowały język norweski, ale też posiadały podobny do norweskich rówieśników ubiór, zabawki, książki i inne rzeczy, czy podobnie spędzały czas wolny. Równocześnie strategia ta staje się obszarem konfrontacji i negocjowania polskich i norweskich norm, wartości i kultury, wpływając znacząco na kształt koncepcji wychowania w kontekście migracyjnym. Kolejną jest zaangażowanie rodziców w szkole dziecka, jako że aktywność rodzicielska jest jednym z założeń integracji i norweska szkoła tego oczekuje współpracy przy działaniach inkluzyjnych, a niektórych sytuacjach wręcz wymaga. Polscy migranci znajdują się w tym przypadku w trudnej sytuacji ze względu na przekonanie przeniesione z kraju pochodzenia, że szkoła i rodzina są instytucjami rozdzielonymi, w skali makro polscy rodzice w większości przypadków są grupą latentną (Olson 1965), organizującą się głównie w celu obrony doraźnych interesów, a możliwości instytucjonalne są uważane za fasadowe, mające legitymizować decyzje władz szkolnych czy administracji oświatowej. Co więcej mamy do czynienia z wyraźnym zróżnicowaniem klasowym w kontekście habitusu w definicji Pierre’a Bourdieu i posiadanego kapitału kulturowego. Te problemy i wyzwania są pogłębione w artykułach *Norwegian Schooling in the Eyes of Polish Parents: From Contestations to Embracing the System* (z Paulą Pustułką) oraz *Polish children and their parents adapting to a new school reality in Norway* (z Randi Wærdahl i Stellą Strzemecką), a wspomniane zróżnicowanie odzwierciedla się w podejmowanych strategiach, które analizuję w monografii: unikowej, wymuszanego ograniczonego zaangażowania czy wreszcie pełnego zaangażowania (szczególnie w rodzinach

---

¹⁹ R. Wærdahl (2016). The invisible immigrant child in the Norwegian classroom: Losing sight of Polish children’s immigrant status through unarticulated differences and behind good intentions. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(1), 93–108.

mieszanych). Ostatecznie jednak inkluzyjna aktywność szkoły ma szansę wesprzeć procesy zakotwiczenia się i integracji nie tylko dzieci, ale i rodziców.

W ostatnim, czwartym rozdziale (*Rodzina migracyjna, rodzina transnarodowa – strategie migrantów*) skupiam się na rodzinie migracyjnej i praktykach podejmowanych przez jej członków w odniesieniu do Polski. Koncentruję się zarówno na praktykach wynikających z relacji i więzi z członkami rodziny pozostałymi w kraju pochodzenia czy też społeczności lokalnej: transferach finansowych, utrzymywaniu / likwidowaniu domu w Polsce, opiece, praktykach komunikacyjnych i odwiedzinach, kultywowaniu tradycji i zwyczajów polskich i negocjowaniu ich kształtu w migracyjnej rzeczywistości, korzystaniu z polskich instytucji i firm, społeczno-kulturowych przekazach migracyjnych. Ten ostatni typ praktyk, oznaczający przenoszenie norm, wartości, sposobów działania jest znaczący z punktu widzenia potencjalnego rozszerzania się praktyk transnarodowych poza rodziny i wąskie społeczności. Drugą kategorią praktyk, na którą zwracałam uwagę były te ukierunkowane na dzieci i zachowanie przez nie polskiej tożsamości, a więc tworzenie migracyjnych koncepcji wychowawczych negocjujących normy i wartości zarówno polskie, jak i norweskie, w tym budowanie wynikających z przyjętej koncepcji rodzinnych strategii językowych. Pierwszą z nich jest strategia *pasywna*, gdy brak aktywności rodzicielskiej na rzecz zachowania języka polskiego, chociaż chcieliby, by dzieci się nim posługiwały. Drugą – strategia *aktywna rodzinna / prywatna*, w której znajomość języka polskiego jest cenna z racji potrzeb rodzinnych, z chęci zachowania polskiej tożsamości czy zwiększanie szans na rynku pracy w przyszłości, ale aktywność rodziców jest ograniczona do działań w domu, czytania polskich książek, oglądania filmów, czasem nauczania przez rodziców. I wreszcie trzecia to strategia aktywna zaangażowana, ukierunkowana na te same cele co druga, ale zakładająca konsekwentną pracę, włączając w to komplementarne polskie szkolnictwo czy organizacje polonijne. Z podobnym procesem negocjowania norm i wartości wynikających z zetknięcia dwóch kultur mamy także do czynienia w przypadku związku, role partnerów i rodzicielskie ulegają renegotiacjom w kontekście społecznym, na który składają się kultura norweska i polityka równości płci państwa norweskiego, ale też normy oraz wartości wyniesione z domu – mimo emancypacyjnego potencjału migracji – odnoszenie się do znaczących Innych pozostałych w Polsce.

Podsumowując, przyjęcie transnarodowej ramy analizy pozwala, na co wskazuję w monografii, na inny sposób analizy życia rodzinnego migrantów niż, gdybyśmy ograniczyli się do konsekwencji wyjazdu lub wyłącznie wchodzenia w społeczeństwo przyjmujące, chociaż, jak już podkreślałam, mam świadomość, że skala tych praktyk jest jak dotąd bardzo

ograniczona. W mojej publikacji podkreślam po pierwsze procesualność praktyk rodzin migracyjnych i ich ukierunkowanie zarówno na Norwegię, jak i na Polskę, stąd w moim przekonaniu właściwym jest mówienie o ich *utransnarodowieniu*. Niemniej migranci podejmują decyzje i planują dalsze życie w kontekście tych powiązań, uwzględniając je, traktując jako wiążące, a czasami wręcz na nie licząc. Trwałe, chociaż ograniczone, powiązania transnarodowe wpływają na decyzje o osiedleniu, powroty do kraju, koncepcje wychowania dzieci czy aktywność integracyjną w społeczeństwie przyjmującym. Natomiast to, na ile rodziny migracyjne będą podejmować praktyki o charakterze transnarodowym (w tym transrodzinne i translokalne) zależy od długości pobytu na emigracji, fazy cyklu życia rodziny (np. w okresie prokreacji potrzeba wsparcia w opiece nad dziećmi) i charakterze relacji w rodzinach. Po drugie cechą transnarodowych praktyk polskich rodzin (aczkolwiek na podstawie innych badań możemy wnioskować, że dotyczyć może to także migrantów z innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej, por. Slany, Ślusarczyk 2015²⁰) jest ich *sprywatyzowanie*. Polscy migranci w Norwegii w niewielkim, ale jednak widocznym natężeniu angażują się w społeczeństwie przyjmującym, szczególnie w polskim szkolnictwie komplementarnym (tzw. polskie szkoły sobotnie) oraz w organizacjach polonijnych (szczególnie dających możliwość kultywacji języka polskiego i polskich zwyczajów czy tradycji jak i wspierających w różnych aspektach życia, ale w polskim kontekście, np. szkoły rodzenia czy grupy wsparcia dla młodych matek). Brak jest jednak – jak dotąd – zaangażowania transnarodowego w sferze publicznej. W badaniach identyfikowane są (por. np. Grabowska, Garapich 2016²¹) społeczno-kulturowe przekazy migracyjne, a więc przenoszenie idei, wartości czy praktyk, ale rozprzestrzeniają się one praktycznie wyłącznie poprzez sferę prywatną, rodzinną i przyjaciół. Podobnie transfery finansowe, aczkolwiek znaczące, także są ukierunkowane na prywatne potrzeby. Nie oznacza to oczywiście, że oba typy przekazów nie wywierają wpływu na szerszą społeczność lokalną brak jednak, jak dotąd, praktyk skierowanych bezpośrednio ku sferze publicznej na podobieństwo np. *hometown associations* w kontekście migracji amerykańskich (stowarzyszeń migrantów pochodzących z danych miejscowości czy regionu mających za cel m.in. wspieranie społeczności pochodzenia, jak też wpływanie na jej rozwój i zmiany, a nawet zaangażowanie polityczne). Prowadzi nas to do trzeciej charakterystyki migracyjnych praktyk polskich rodzin. Otóż rozwijają się one w kontekście świadomości długiego pobytu oznaczającego właściwie

---

²⁰ K. Slany, M. Ślusarczyk (2015) In A Decision Trap – Debates Around Caring And Care Provisions In Transnational Families. The Ukrainian Case, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3, 37-55.

²¹ I. Grabowska, M.P. Garapich (2016). Mapping Social Remittances and ‘Segmented Development’ in Central and Eastern Europe. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), 5–13.

osiedlenie się. Większość migrantów, chociaż w swoich deklaracjach nie wyklucza możliwości powrotu, to nie planuje go w bliskiej perspektywie. Szczególną cezurą, na którą wskazuję w mojej publikacji, jest decyzja posłania dzieci do norweskiej szkoły, co pozwala niejako legitymizować dłuższy pobyt i neutralizować presję np. rodziny pochodzenia. Mobilność Polek i Polaków odbywa się bowiem wciąż w kontekście krytycznego dyskursu społecznego wiążącego ją z opuszczaniem rodziny. O ile rodziny migrujące w całości unikają stygmatyzacji pozostawienia tzw. eurosierot, jak to jest przy rodzinach rozłączonych, to pozostaje kwestia opieki nad starszymi członkami rodziny, szczególnie rodzicami. Czwartą charakterystyką transnarodowych praktyk polskich rodzin jest więc ich *wymiar etyczny*, zachowanie i wypełnienie normy solidarności międzypokoleniowej. Migranci tych zobowiązań nie kwestionują, otwartym pozostaje natomiast pytanie, jak z biegiem lat będą je realizować.

Konstruując typologie praktyk rodzinnych migrantów możemy je podzielić pod względem ukierunkowania. Mamy więc do czynienia z praktykami *faktycznie transnarodowymi / translokalnymi*, skierowanymi ku Polsce, ku rodzinie w Polsce lub lokalnej społeczności oraz ukierunkowane na *zachowanie tożsamości polskiej w kontekście emigracyjnym*, skierowane ku członkom rodziny w nowym kraju. Niektóre z praktyk mogą wpisywać się w obie kategorie, bądź też wraz z upływem czasu jedna z ról staje się dominująca. Linię podziału możemy poprowadzić także pomiędzy praktykami ukierunkowanymi na *przeszłość*, a więc wynikającymi z nostalgii lub realizacji zobowiązań szczególnie normy solidarności rodzinnej i międzygeneracyjnej oraz ukierunkowanymi na *przyszłość*, będącymi skutkiem wynegocjowanej koncepcji wychowawczej i starania na rzecz zachowania polskiej tożsamości dzieci migrantów. Oba wymiary mogą się spotykać w tych samych działaniach. I, definiując praktyki transnarodowe jako warunkowane przez akceptowane normy i wartości aktywności migrantów, ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb wszystkich członków rodziny i zapewnienie warunków do trwania rodziny w odpowiednim kształcie w przyszłości, możemy wskazać na jeszcze inny podział. Praktyki transnarodowe mogą mieć charakter *kompensujący*, wynagradzający nieobecność lub zastępujący to, co zostało utracone wraz z wyjazdem, *instrumentalny*, a więc mające na celu realizację konkretnych celów i *rozwojowe, budujące tożsamość*, wynikające z potrzeby zachowania spójności obrazu samego siebie – kim jestem, skąd pochodzę, co jest dla mnie ważne, oraz z poczucia zobowiązania do wychowania dzieci w świadomości ich polskiego pochodzenia.

Czy te praktyki będą trwałe? Jakie są perspektywy prowadzenia transnarodowego życia przez polskie rodziny migracyjne? W początkowej fazie migracji jest ich wiele i dotyczą właściwie każdego z kluczowych obszarów życia migrantów, ale stopniowo migranci

zaczynają je ograniczać. Wynika to z kilku czynników: stopniowej adaptacji do życia w nowej kulturze, rosnącego dystansu w relacjach z rodziną, upływu czasu i wygaśnięcia części zobowiązań i wreszcie przekształcania się praktyk w nowe, czasem wywodzące się z poprzednich, polskich, ale niosące ze sobą odmienne znaczenia. Nowe praktyki pojawiają się, ponieważ początkowo ścisła kontrola społeczna (np. ze strony dziadków) zostaje osłabiona, renegocjowana, postępuje proces emancypacji migrantów. Dorastające dzieci, odchodzący rodzice w kraju pochodzenia – wszystko to wpływa na dynamikę więzi, a w konsekwencji także na kształt praktyk transnarodowych i samej rodziny.

5. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH

Moje osiągnięcia naukowe wiążą się z trzema głównymi obszarami zainteresowań badawczych: społecznym kontekstem systemów oświatowych, procesami migracyjnymi oraz problemem nierówności społecznych wynikających zarówno ze zróżnicowania społecznego społeczeństwa, jak też innych czynników jak pochodzenie etniczne, niepełnosprawność czy płeć. W tym autoreferacie dokonuję rozdzielenia tych obszarów, ale w mojej działalności badawczej zazębiają się i przenikają.

1. Edukacja i społeczny kontekst systemów oświatowych

Pierwszy obszar wynikał z kontynuacji badań podejmowanych w trakcie studiów doktoranckich. Włączam tu przede wszystkim społeczny aspekt edukacji, studia nad systemami edukacji i uwarunkowaniami zmian w nich zachodzących oraz ich konsekwencjami dla struktury społecznej i szans życiowych jednostek. Skupiam się więc zarówno na politycznym uwarunkowaniu oświaty²², negocjowaniu zmian i reform oraz udziale aktorów społecznych²³. Za szczególnie ważny aspekt uważam kwestię nierówności zarówno w dostępie do danego poziomu kształcenia, jak i generowanych przez system edukacji. Szkoła stanowi bowiem przestrzeń kształtowania szans życiowych i wpływania na wybory młodych ludzi,

---

²² M. Ślusarczyk (2005). Edukacja tematem wyborczym: polityczne uwarunkowania reform systemów oświaty. *Kultura i Edukacja*, (3), 22-36; M. Ślusarczyk (2003). Prawo do nauki a nierówności edukacyjne. W: J. Filipek (red.) *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, Bielsko-Biała, Wydawnictwo WSA, 672-680; M. Ślusarczyk (2006) Kwestia edukacyjna w okresie międzywojennym (w:) A. Małek, K. Slany, I. Szczepaniak-Wiecha (2006) *Z zagadnień historii pracy socjalnej w Polsce i na świecie*. Kraków, Wyd. 129-138; M. Ślusarczyk (2009) „Sześciolatki idą do szkoły? Szkoła pomiędzy państwem a rodziną” (w:) G. Babiński, M. Kapiszewska (red.), *Zrozumieć współczesność*, Kraków, Oficyna Wydawnicza AFM, 477-488.

²³ M. Ślusarczyk (2010) *Spory o edukację. Wczoraj i dziś*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM; M. Ślusarczyk (2004) Walka z przeciwnościami – polskie reformy oświaty, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku – Białej*, 75-84.

tworzenia koncepcji człowieka i obywatela²⁴. Selekcje szkolne – w podejściu funkcjonalnym uzasadnione narzędzie lokowania jednostek w obrębie struktury stratyfikacyjnej, w podejściu krytycznym działania na rzecz reprodukcji tejże struktury – odnoszą się nie tylko do (jak chcieliby funkcjonałści) wymiaru merytokratycznego, ale też innych charakterystyk: płci, pochodzenia społecznego, statusu materialnego, niepełnosprawności, pochodzenia etnicznego²⁵. Ten ostatni czynnik łączy się z drugim – scharakteryzowanym poniżej – obszarem zainteresowań badawczych. Poprzez politykę oświatową wobec dzieci o pochodzeniu migracyjnym społeczeństwa podejmują działania na rzecz ich integracji, ale też lokowania na drabinie stratyfikacyjnej (dyskryminacja instytucjonalna bezpośrednia i pośrednia, ale i możliwość awansu społecznego)²⁶. I wreszcie kontekst szkoły jest znaczący z punktu widzenia kształtowania się pamięci społecznej, transmisji norma, wartości i wzorów²⁷.

Prace badawcze, które w tym obszarze podejmuję mają swoje odzwierciedlenie w działaniach dydaktycznych oraz przedsięwzięciach społecznych, w które się angażuję. Od początku mojej pracy akademickiej prowadzę kursy związane z problematyką edukacji, nie tylko w języku polskim, ale i niemieckim. Edukacji poświęcone były w znacznej części moje wykłady na niemieckich uczelniach (Fachhochschule Frankfurt am Main i Fachhochschule Darmstadt). Od 2016 roku współpracuję z Urzędem Miasta Krakowa w projekcie „Edukacja do starości”, a w najbardziej praktycznym wymiarze od ośmiu lat jestem członkiem Rady Rodziców w Szkole Podstawowej nr 32 w Bielsku-Białej, do której uczęszczają moje dzieci.

2. Procesy migracyjne

Drugi obszar wiąże się z badaniami procesów migracyjnych, zarówno w odniesieniu do wyjazdów Polek i Polaków, jak też imigracji do Polski. W ramach mojej aktywności naukowej skupiałam się po pierwsze na zagadnieniach związanych z wyjazdami Polaków i ich

---

²⁴ M. Ślusarczyk (2009) „Świat jako wola i wyobrażenie” – koncepcja człowieka i obywatela w ramach systemów edukacyjnych (w:) M. Małecki (red.) *Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, Bielsko-Biała: WSA, 1167-1184.

²⁵ M. Ślusarczyk (2011) Trening socjalizacyjny. Wybrane zagadnienia kształtowania ról płciowych w procesie edukacji, *Kultura i Edukacja* 2/2011, 19-38.

²⁶ J. Tatar, M. Ślusarczyk (2014) Doświadczenia wybranych krajów w zakresie nauczania przedmiotów ojczystych w skupiskach emigrantów oraz imigrantów, (w:) *Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne. III Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie (2011)*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 173-184; M. Ślusarczyk (2014) Migranci w Niemczech - doświadczenia kształcenia imigrantów oraz nauczanie przedmiotów ojczystych, (w:) *Młodzież polska na obczyźnie – zadania edukacyjne. III Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie (2011)*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 251-268.

²⁷ P. Pustulka, M. Ślusarczyk (2016) Understanding Foreign Future and Deconstructing Polish Past: The Experiences of Schooling Under a Communist Rule Recollected by Contemporary Polish Migrants, *European Education*, 48 (3), 220-237.

konsekwencjami demograficznymi, ekonomicznymi i społecznymi, szczególnie w kontekście fali migracji poakcesyjnych²⁸, jak również perspektywami powrotu²⁹. Interesują mnie motywy wyjazdowe, jak i aspekty emigracyjnego życia, budowanie równowagi między życiem a pracą zawodową³⁰, utrzymywanie związków z Polską, transnarodowy wymiar życia migrantów, zagadnienie zachowanie tożsamości narodowej u dzieci³¹ oraz zmiany zachodzące w rodzinach w konsekwencji wyjazdu, w tym przekształcenia się ról rodzicielskich³². Bardzo ważny jest dla mnie dyskurs społeczny związany z wyjazdami, szczególnie ten dotyczący - jak to definiowano – opuszczenia dzieci, a więc tzw. eurosierot³³. Odrzucając jednak stygmatyzujący i oceniający wydźwięk samego pojęciach eurosierot oraz deterministyczne spojrzenie na wyjazdy jednego lub obojga rodziców, istotne jest jakie konsekwencje niesie ze sobą funkcjonowanie rodzin migracyjnych przestrzennie rozdzielonych, szczególnie dzieci z tych rodzin i jakie rozwiązania z zakresu polityki społecznej mogą być zastosowane w istniejących problemach³⁴. Drugim obszarem poddanym debacie społecznej i także stanowiącym coraz wyraźniejsze wyzwanie dla polityki społecznej jest kwestia opieki nad starszymi i chorymi krewnymi migrantów³⁵. To wyzwanie ma charakter narastający, oprócz działalności badawczej w ramach projektu *Transfam: Doing family in a Transnational Context. Demographic Choices, Welfare Adaptations, School Integration and Every-day Life of Polish Families Living in Polish-Norwegian Transnationality* współorganizowałam też warsztaty dla pracowników

---

²⁸ M. Ślusarczyk (2010) Demograficzne i społeczne aspekty migracji Polaków na początku XXI wieku, (w:) H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak, *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków po 1 maja 2004 roku. Analiza psychologiczno-socjologiczna*. Nomos, Kraków.

²⁹ K. Slany, M. Ślusarczyk (2008) Socio-Demographic Analysis of Return Migrations in Poland in 1990-2004, (w:) E. Nowicka, H. Firouzbakhch (red.), *Homecoming. An Anthropology of Return Migrations*, NOMOS, Kraków, 183-210; K. Slany, M. Ślusarczyk (2010) Zostać czy wracać? Dylematy emigranta, (w:) H. Grzymała-Moszczyńska, A. Kwiatkowska, J. Roszak, *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków po 1 maja 2004 roku. Analiza psychologiczno-socjologiczna*. Nomos, Kraków.

³⁰ P. Pustułka, M. Ślusarczyk (2016) Work-life balance in the Polish migrant families settled in Norway. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 17(3), 71–91 ; Guribye, E., Pustułka, P., Ślusarczyk, M., & Zyzak, B. (2018). Left to their own devices?: on the role of Polish migrant organisations in Norway; Pustułka, P., & Ślusarczyk, M. (2017) Feeding a transnational family: culinary practices among the Polish mothers abroad. *Genesis: rivista della Società Italiana delle Storie*, 16(1); Struzik, J., Bell, J., Pustułka, P., & Ślusarczyk, M. (2018). Handling ambivalence: transnational health practices and migrant evaluation of health services.

³¹ P. Pustułka, P., M. Ślusarczyk, S. Strzemecka (2015) Polish Children in Norway: Between National Discourses of Belonging and Everyday Experiences of Life Abroad. *Childhood and Nation. Interdisciplinary Engagements*, New York : Palgrave Macmillan, 207-227.

³² P. Pustułka, J. Struzik, M. Ślusarczyk (2015), Caught between Breadwinning and Emotional Provisions. The Case Polish Migrant Fathers in Norway, *Studia Humanistyczne AGH*, 14/2, 117-140.

³³ Ślusarczyk (2010) *Polskie matki („Matki Polki”) na emigracji*. W: Agora czy Hyde Park? Internet jako przestrzeń społeczna grup mniejszościowych. NOMOS, 225-236.

³⁴ M. Ślusarczyk (2014) Migracje rodziców, migracje dzieci – wyzwania dla instytucji opiekuńczych, pomocowych oraz edukacyjnych, *Zeszyty Pracy Socjalnej*, 19/3.

³⁵ Ł. Krzyżowski, K. Slany, M. Ślusarczyk (2017). Care Issues in the Transnational Families. A Polish Research Review. *Polish Sociological Review*, 3(199), 367-385.

socjalnych poświęcone analizie dostępnych rozwiązań instytucjonalnych i perspektyw współpracy instytucji publicznych i niepublicznych w tworzeniu sieci wsparcia dla migrantów i starszych lub chorych osób w ich rodzinach.

Ważnym aspektem jest jednak także skupienie się na strategiach rodzin migracyjnych, ich funkcjonowaniu i działaniach podjętych na rzecz utrzymania relacji z krewnymi pozostałymi w Polsce³⁶. Elementem łączącym ten i poprzedni obszar jest zainteresowanie modelami inkluzji dzieci o pochodzeniu migracyjnym (lub dzieci reemigrantów) do narodowych systemów oświatowych. W mojej działalności badawczej skupiam się nie tylko na polskim systemie, ale także niemieckim oraz (na co wskazywałam przy omówieniu cyklu publikacji) norweskim.

Podjęmowane przeze mnie studia i analizy dotyczące problematyki migracji wiążą się też z działalnością ekspercką przy tworzeniu trzech ekspertyz dotyczących społecznych konsekwencji wyjazdów Polaków (w 2013-2014 i 2016 r.)³⁷ dla Komitetu Badań nad Migracjami PAN oraz z Biurem Rzecznika Praw Obywatelskich w projekcie dotyczącym powrotów migrantów oraz integracji imigrantów w Polsce³⁸.

Zagadnienie integracji wyznacza drugi kierunek mojej działalności naukowej w obszarze migracji. Podobnie, jak przypadku emigracji, interesuje mnie społeczny dyskurs dotyczący imigrantów, konsekwencje ich napływu w sferze gospodarczej i społecznej oraz integracji imigrantów w Polsce, szczególnie na rynku pracy i jej instytucjonalnych barier³⁹. Uczestnicząc jako członek zespołu polskiego, kierowanego przez Prof. dr hab. Krystynę Slany, w badaniach projektu *FeMiPol: Female ImMigrants in Labour Market and Society. Policy Assessment and Policy Recommendations* (projekt w ramach 6. Framework Programme - Policy-Oriented Research, 02266, realizowany przez Instytut Socjologii UJ w latach 2006-2008) koncentrowałam się szczególnie na sytuacji kobiet migrantek⁴⁰ i analizie odmienności

---

³⁶ P. Pustulka, M. Ślusarczyk (2016) Cultivation, compensation and indulgence : transnational short-term returns to Poland across three family generations. *Transnational Social Review*, 6(1-2), 78–92.

³⁷ Ł. Krzyżowski, K. Slany, M. Ślusarczyk (2014) Demograficzne i społeczne aspekty poakcesyjnych migracji rodzin. (w:) M. Lesinska, Marek Okólski, K. Slany, B. Solga (red.) *Dekada członkostwa Polski w UE : społeczne skutki emigracji Polaków po 2004 roku*. Red.. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 141-167;

³⁸ . Slany, M. Ślusarczyk (2010) *Imigranci w Polsce w latach 1989-2008. Analiza zjawiska z uwzględnieniem płci i ekonomii*. W: Ziemia obiecana czy przystanek w drodze. Rzecznik Praw Obywatelskich, Biuletyn 70, 76-92; K. Iglicka, M. Ślusarczyk (2010) *Powroty z migracji w polityce państwa dyskursie medialnym*. (w:) Poakcesyjne migracje powrotne Polaków: geneza, przyczyny i konsekwencje. Rzecznik Praw Obywatelskich, Biuletyn 69, 76-92.

³⁹ K. Slany, M. Ślusarczyk (2009) Instytucjonalne bariery integracji – doświadczenia migrantek w Polsce, (w:) *Migracje zagraniczne a polityka rodzinna*, Biuletyn RPO 66, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa, 147-169.

⁴⁰ K. Slany, M. Ślusarczyk (2009) Płeć kulturowa w badaniach nad imigrantami w Polsce, (w:) K. Slany, Z. Seręga (red.) *Sprostac zmianom. Szkice o powinnościach współczesnej socjologii*, Kraków, NOMOS; K. Slany, A. Małek, M. Ślusarczyk (2010) *Changing Patterns of Migration in Poland. Integration of Migrant Women in the Polish*

ich sytuacji migracyjnej, zarówno w kontekście wejścia na rynek pracy, sektorów, w których są zatrudniane⁴¹, jak i społecznego odbioru ich migracji i oceny wyjazdów i konsekwencji tych ocen dla migrantek⁴². Podejmowałam także zagadnienie polityk imigracyjnych i integracyjnych oraz wyzwań, które powstają przy wyborze rozwiązań skupiających się na kontinuum od asymilacji do wielokulturowości przyjętej jako zasada funkcjonowania państwa⁴³. Łącząc moje zainteresowanie problemami edukacji i migracji w najbliższej perspektywie będę zajmować się zagadnieniem uwarunkowań społecznych adaptacji dzieci o pochodzeniu migracyjnym jako członek zespołu badawczego w projekcie *Child-UP: Children Hybrid Integration: Learning Dialogue as a way of Upgrading Policies of Participation*. Projekt w ramach programu Horizon2020, nr umowy 822400), polskim zespołem kieruje Prof. dr hab. Krystyna Slany, projekt rozpoczął się w styczniu 2019.

3. Nierówności społeczne i polityka społeczna

Trzeci obszar przenika wszystkie pozostałe, ale też wyznacza najbliższe kierunki mojej pracy badawczej. W mojej działalności naukowej odnosiłam się do zagadnień różnych wymiarów wykluczenia społecznego jako szczególnie ważny uznając wymiar płci⁴⁴. Obecnie natomiast koncentruję się (łącząc tu także pozostałe wymienione wcześniej obszary aktywności naukowej) na perspektywach zmniejszania poziomu nierówności społecznych na najwcześniejszym etapie edukacji. W ramach międzynarodowego projektu *TRACKs Children and Kindergarten*, (program Erasmus+ Partnerstwa strategiczne w dziedzinie kształcenia, 2018-2020), którym kieruję skupiam się na czynnikach zwiększających nierówności, jak

---

Labour Market and Society. W: Women in New Migrations. Current Debates in European Societies. Jagiellonian University Press, 263-297.

⁴¹ K. Slany, M. Ślusarczyk (2012) Genderowa specyfika rynku pracy – na przykładzie imigrantek w Polsce, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 1, 9-30; . Slany, M. Ślusarczyk (2008) Analiza sytuacji imigrantek na polskim rynku pracy (w:) K. Slany (red.) *Migracje Kobiet. Perspektywa wielowymiarowa*, Wyd. UJ, Kraków, 139-154.

⁴² K. Slany, M. Ślusarczyk (2015) In A Decision Trap – Debates Around Caring And Care Provisions In Transnational Families. The Ukrainian Case, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3, 37-55.

⁴³ K. Slany, M. Ślusarczyk (2008) Immigrants in Poland: legal and socio-demographic situation, (w:) S. Metz-Goeckel, M. Morokbasic, S. Muenst (red.) *Migration and mobility in an enlarged Europe. A gender perspective*, Barbara Budrich Publisher Opladen & Farmington Hills, 281-301.; M. Ślusarczyk (2007) Koncepcje integracji kulturowej - wybrane zagadnienia" (w:) J. Balicki (red.) *Integracja kulturowa imigrantów. Wyzwania i dylematy*. Warszawa, Instytut Politologii UKSW, Fundacja Konrada Adenauera, 83-102; M. Ślusarczyk (2008) With Us Or Near Us?" (w:) K. Romaniszyn (red.) *Culture and Migration. The Cultural Implications of International Migrations In the Light of Fieldwork Evidence*, Kraków: Nomos, 82-102.

⁴⁴ M. Ślusarczyk (2014) Mujeres en la realidad social polaca. Desde el siglo XIX hasta la actualidad w: *Del autoritarismo a la democracia: La experiencia polaca*, CADAL ; K. Slany, M. Ślusarczyk (2009) Przemoc wobec kobiet w świetle ich narracji, (W:) K. Piątek, A. Barabasz (red.) *Pułapki (po)nowoczesności. Rodzina, płęć i role społeczne w oglądzie socjologicznym*, Wyd. Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała, 67-88.

pochodzenie społeczno-ekonomiczne, pochodzenie etniczne czy niepełnosprawność. Interesuje mnie też społeczny wymiar pracy pedagogicznej, jak i perspektywa oddolnego inicjowania zmian społecznych i interwencji społecznej w społecznościach lokalnych. Rozumiem przez to tworzenie warunków do wyrównywania szans edukacyjnych dla wszystkich dzieci poprzez nie tylko działania o charakterze zmian w polityce oświatowej (jak np. wprowadzenie obowiązkowego roku przygotowania przedszkolnego czy obniżanie wieku szkolnego), ale szczególnie tworzenie w danym regionie sieci partnerów społecznych, łączącej instytucje publiczne, samorządowe oraz niepubliczne, pozarządowe, czy także Kościoł i samych rodziców.

Obszar ten wiąże się z jeszcze jednym aspektem mojego wykształcenia: studiami podyplomowymi w zakresie doradztwa zawodowego i pracą dydaktyczną ze studentami pracy socjalnej. Łączę to z moimi zainteresowaniami nierównościami społecznymi, koncentrując się na badaniu aspektu doradztwa zawodowego w kontekście pracy socjalnej.

Także i te studia i badania wykorzystuję w pracy dydaktycznej ze studentami studiów I stopnia socjologii (zajęcia *Edukacja a nierówności społeczne*) oraz studentów II stopnia pracy socjalnej (zajęcia *Doradztwo zawodowe* oraz *Projekt socjalny: wprowadzenie i realizacja*).

Podsumowanie

W okresie 2005-2018, a więc po obronie pracy doktorskiej opublikowałam 2 monografie, współredagowałam 3 monografie zbiorowe, opublikowałam 18 artykułów (w tym 13 z listy ERiH lub listy B-MSWiA), 34 artykuły w recenzowanych monografiach, 2 artykuły w czasopiśmie popularno-naukowym oraz 3 recenzje.

Od 2005 r. wzięłam udział w 45 konferencjach naukowych i 4 konferencjach szkoleniowych / sympozjach, a wygłosiłam na nich 48 referatów, w tym 16 w języku angielskim, a 1 w języku niemieckim. Trzykrotnie organizowałam sesje na Ogólnopolskich Zjazdach Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (w 2010 r. sesja *Migracje kobiet w dobie globalizacji*, w 2013 r. wraz z Sebastianem Kołodziejczakiem sesja *Zagraniczne emigracje zarobkowe w dobie kryzysu* i w 2016 r. wraz z Sebastianem Kołodziejczakiem i Marcinem Gońdą sesja *Trajektorie życiowe migrantów na tle przemian społeczno-gospodarczych Polski i Europy // Migrants' life trajectories in the context of socio-economic transformations in Poland and Europe*), ponadto prowadziłam wraz z Prof. dr hab. Krystyną Słany sesję *Siła migracji kobiet* na konferencji *Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet* (Uniwersytet Jagielloński, 21-22.09.2018).

Pięciokrotnie wyjeżdżałam w ramach programu (trzy razy w ramach Erasmus Teaching Staff Mobility oraz dwukrotnie na staże badawcze) do uczelni niemieckich (University of Applied Science we Frankfurcie nad Menem oraz Hochschule Darmstadt). Otrzymałam 3 nagrody JM Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (zespołową I stopnia za osiągnięcia naukowe, zespołową III stopnia za osiągnięcia naukowe oraz zespołową III stopnia za osiągnięcia organizacyjne) oraz w 2017 r. medal Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania.

Od początku mojej pracy w Instytucie Socjologii UJ byłam zaangażowana w badania w międzynarodowe w ramach grantów badawczych koncentrujących się na zagadnieniach związanych z migracjami, edukacją i nierównościami społecznymi. Pracowałam w charakterze badaczki w projektach *FeMiPol: Female ImMigrants in Labour Market and Society. Policy Assessment and Policy Recommendations* (projekt kierowany przez Institute of Social Research Uniwersytetu J.W. Goethe we Frankfurcie nad Menem, polskim zespołem kierowała Prof. dr hab. Krystyna Slany) oraz *Transfam: Doing family in a Transnational Context. Demographic Choices, Welfare Adaptations, School Integration and Every-day Life of Polish Families Living in Polish-Norwegian Transnationality* (Uniwersytet Jagielloński był promotorem projektu, prof. dr hab. Krystyna Slany - kierowniczką, ja pełniłam funkcję liderki Zadania 2 (*Rodziny migranckie w Norwegii /struktury relacji władzy i negocjacji wartości i norm w rodzinach transnarodowych*) i 8 (*Strona projektu – przygotowanie i zarządzanie*), a w projektach *Soziale Probleme und soziale Dienste in einer Demokratie – das Beispiel der Wissenschaftsstadt Darmstadt*, Hochschule Darmstadt i *Polonia w Kazachstanie: przeszłość – terażniejszość – przyszłość* (realizowany przez Instytut Studiów Wschodnich) byłam zaproszoną ekspertką i konsultantką badawczą. Ponadto współkoordynowałam dwa projekty badawcze w Wyższej Szkole Administracji w Bielsku-Białej (*Bezpieczny powiat* oraz *Przemoc w rodzinie w świetle prawa i praktyki społeczności lokalnej*, wraz z dr Mariuszem Grążawskim).

Obecnie jestem kierowniczką projektu *TRACKs: Transitions Children and Kindergarten* w ramach programu Erasmus+ *Partnerstwa strategiczne w dziedzinie kształcenia* realizowanym przez konsorcjum 4 uczelni (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet w Gandawie, Uniwersytet Alma Mater Studiorum w Bolonii oraz Arteveldehogeschool w Gandawie, a także dwie organizacje Instytut Komeńskiego w Warszawie oraz CADIAI Cooperativa Soziale w Bolonii). Projekt ten ma charakter interdyscyplinarny, poświęcony jest wypracowaniu narzędzi w praktyce pedagogicznej zwiększających równość szans edukacyjnych i wspierających integrację dzieci z grup defaworyzowanych (o pochodzeniu migracyjnym, z niepełnosprawnościami, pochodzących z rodzin o niskim statusie socio-ekonomicznym).

Zakończony został etap zbierania materiałów badawczych, obecnie przygotowywane jest narzędzie wspierające pracę nauczycieli placówek wczesnej edukacji i opieki i program szkoleń oraz publikacje i wystąpienia konferencyjne. A od stycznia 2019 rozpoczęłam pracę w charakterze badaczki w projekcie *Child-UP: Children Hybrid Integration: Learning Dialogue as a way of Upgrading Policies of Participation* w ramach programu Horizon 2020. Kieruje nim Università Degli Studi di Modena e Reggio Emilia w Modenie (Włochy), a polskim zespołem Prof. dr hab. Krystyna Słany z Instytutu Socjologii UJ.

Zrealizowałam także 2 projekty ze studentami. Pierwszy, z grupą 10 studentów pracy socjalnej, miał na celu wyjazd studyjny i uczestnictwo w międzynarodowym seminarium *Vergleichende Soziale Arbeit in Deutschland, Polen und den Niederlanden: ein trinationales Seminar zu Community Work* przy wsparciu finansowym Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej i Hertie Stiftung. Drugi obejmował przygotowanie (wraz z K. Nikielską-Sekułą oraz Stellą Strzemecką) poradnika dla imigrantów i osób z nimi współpracujących *Wsparcie, pomoc, inicjatywa. Przewodnik po organizacjach pozarządowych imigrantów i dla imigrantów* i został zamieszczony w Materiałach Komitetu Badań nad Migracją PAN.

Uczestniczyłam także w projektach społecznych, w 2008 r. jako analityk i konsultant w projekcie *Demokracja a społeczeństwo obywatelskie na przykładzie Bielska-Białej* Ośrodka Aktywności Obywatelskiej i Stowarzyszenia Mieszkańców Osiedla im. Wojewody Michała Grażyńskiego, a od 2016 roku współpracuję także z Urzędem Miasta Krakowa przy projekcie z zakresu polityki społecznej *Edukacja do późnej dorosłości*. W ramach tego projektu współpracowałam z nauczycielami krakowskich szkół podstawowych w tworzeniu scenariuszy zajęć i projektów szkolnych dotyczących zagadnienie starzenia się społeczeństwa, aktywizacji seniorów oraz wielopokoleniowego społeczeństwa, uczestniczyłam w konferencjach popularyzujących te kwestie oraz zrealizowałam obóz badawczy dla studentów Instytutu Socjologii zakończony przygotowaniem raportu na zlecenie Pełnomocniczki Prezydenta Miasta ds. Polityki Senioralnej i artykułu, który został opublikowany w *Zeszytach Pracy Socjalnej*.

Bardzo ważną częścią mojej aktywności akademickiej jest praca dydaktyczna. Od 2005 r. jestem pracownikiem naukowo-dydaktycznym Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i prowadzę zajęcia ze studentami kierunku socjologia I i II stopnia, a od 2013 r. również na kierunku praca socjalna (studia II stopnia). Prowadzę zarówno zajęcia obowiązkowe (kanoniczne), jak i fakultatywne (kursy do wyboru). Przygotowałam i zrealizowałam także kurs w języku niemieckim (*Bildung und Schulsysteme im Hinblick auf Globalisierung und Wissensgesellschaft*). Prowadziłam zajęcia obowiązkowe z następujących

przedmiotów: *Problemy społeczeństwa polskiego* (socjologia, I stopień), *Orientacja i metodyka studiowania* (socjologia, I stopień), *Wprowadzenie do problemów społecznych* (socjologia, I stopień) *Style i sposoby życia w kontekście procesów urbanizacyjnych* (z Prof. dr hab. Krystyną Slany, socjologia, II stopień)), *Warsztaty przedsiębiorczości* (socjologia, II stopień), *Laboratorium innowacji społecznych – proseminarium* (praca socjalna), *Doradztwo zawodowe* (praca socjalna), *Projekt socjalny - wprowadzenie* (praca socjalna), *Projekt socjalny – realizacja* (praca socjalna).

W ramach kursu *Praktyki socjologicznej* od 2008r. sprawuję opiekę nad zrealizowaniem przez studentów I stopnia obowiązkowych praktyk zawodowych, mających na celu lepszé przygotowanie studentów socjologii do wejście na rynek pracy. Wspieram studentów w procesie wyboru oraz nawiązuję kontakty i współpracę z instytucjami, w których takie praktyki mogą się odbyć, nadzoruję je i prowadzę ewaluację praktyk. Ponadto po konsultacjach ze środowiskiem studentów przygotowałam wraz z mgr Alicją Palęcką innowacyjny kurs e-learningowy *Praktyka socjologiczne - prawo pracy w zarysie* oparty na koncepcji studium przypadków i gry dydaktycznej, który został wprowadzony jako obowiązkowa część programu studiów, w ramach realizacji praktyk.

Wśród zajęć fakultatywnych szczególnie chciałabym podkreślić kursy: *Socjologia wychowania i edukacji*, *Edukacja a nierówności społeczne*, *Socjologia migracji*, *Socjologia płci*, obozy badawcze dla studentów *"W wielopokoleniowym społeczeństwie"* w ramach działań *Urzędu Miasta Krakowa związanych z integracją międzypokoleniową* oraz *Nastolatek w centrum - o sztuce pomagania w przestrzeni działania społecznego* (wraz z dr hab. Katarzyną Ornacką), a także prowadzoną jako element pedagogicznego przygotowania studentów *Dydaktykę nauczania Wiedzy o Społeczeństwie*. Szczególnym elementem mojej działalności dydaktycznej jest koordynacja kursu ERA-O (Edukacja dla Rozwoju Aktywności Obywatelskiej), programu wolontariackiego dla studentów. W ramach tego kursu współpracuję ze studentami, którzy swoje doświadczenia studiów w Instytucie Socjologii chcą rozszerzyć o wolontariat i współpracę z instytucjami z obszaru pomocy społecznej, kultury, instytucji obywatelskich czy działających jako fundacje czy stowarzyszenia w różnych obszarach życia społecznego. Nawiązuję kontakty z instytucjami oraz pomagam studentom w organizacji wolontariatu.

Prowadziłam także zajęcia w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz Akademii Seniora w Bielsku-Białej. Ponadto w latach 2008-2015 byłam pracownikiem naukowym Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, gdzie prowadziłam zajęcia dydaktyczne na kierunkach administracja, stosunki międzynarodowe oraz pedagogika.

Od 2008 r. należę do Komitetu Redakcyjnego *Studiów Migracyjnych-Przeglądu Polonijnego*, a od 2018 r. jestem sekretarzem redakcji *Zeszytów Pracy Socjalnej*. Należę do Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz sieci *Gender- und Frauenforschungszentrum der hessischen Hochschulen*, byłam także recenzentką obu tych czasopism. Współpracowałam także z czasopismami *Interalia* oraz *Edukacja Humanistyczna* (w 2017 r.)

A handwritten signature in blue ink, reading "Magdalena Stusarczyk". The signature is written in a cursive style with a large initial 'M'.